

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА

3120-1574/22

Београд

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел.бр. датум: 08.12.2022.
30660

На основу члана 138. став 1. Устава Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 98/06 и 115/21) и члана 27. став 2. Закона о Заштитнику грађана ("Сл. гласник РС", бр. 105/21) сматрајући да ће давањем мишљења допринети унапређењу заштите људских права и слобода и унапређењу рада органа управе, Заштитник грађана упућује Министарству правде следеће

МИШЉЕЊЕ

Важећим прописима који се односе на извршење казне затвора у Посебном одељењу за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала¹ није ближе уређен третман, спровођење програма поступања и разврставање осуђених у групе на основу програма поступања.

Током извршења казне затвора у Посебном одељењу за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала, без обзира на степен остваривања програма поступања, програм поступања се не мења накнадним разврставањем осуђеног у одговарајућу групу.

Министарство правде унапредило би поступање према осуђенима који се налазе у Посебном одељењу за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала када би у оквиру својих овлашћења предузело активности на ближем нормативном уређењу третмана, програма поступања и разврставања осуђених у групе на основу програма поступања.

Образложење

Законом о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, чланом 1. став 3. прописано је да ако одредбама тог закона није друкчије прописано, на издржавање казне затвора лица из ст. 1. и 2. тог члана, сходно се примењују одредбе Закона о извршењу кривичних санкција.

У погледу разврставања осуђеног, Законом о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала одредбама члана 26, прописано је да се после ступања у Посебно одељење осуђени упућује у пријемно одељење; да се у пријемном одељењу осуђени може задржати најдуже седам дана; да се у пријемном одељењу упознаје личност осуђеног са психолошког, криминолошког и безбедносног становишта; да управник завода доноси програм поступања према осуђеном, на основу података прикупљених током боравка у

¹ Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала ("Службени гласник РС", број 72/2009 и 101/2010) и Правилник о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала ("Службени гласник РС", бр. 18/2010, 43/2013, 76/2017 и 8/2020).

пријемном одељењу и података прикупљених током кривичног поступка и поступка упућивања на издржавање казне; да се на основу програма поступања осуђени смешта у одређене просторије и *групе у оквиру Посебног одељења*.

Одредбама члана 13. Правилника о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала које се такође односе на разврставање осуђеног, поновљене су законске одредбе да се после пријема у Посебно одељење, у року од седам дана, упознаје личност осуђеног са психолошког, криминолошког и безбедносног становишта и да на основу података о упознавању осуђеног, података прикупљених током кривичног поступка и поступка упућивања на издржавање казне, управник завода доноси програм поступања, а ближе је уређена садржина програма поступања тако да садржи: процењене капацитете, мотивацију за промену криминалног понашања и квантификовану процену ризика осуђеног, његов смештај у одређену просторију, задатке службених лица у реализацији програма и групу у којој ће осуђени остваривати режим активности, у складу са утврђеним степеном ризика и потребама. Уређено је и да се програм поступања преиспитује једном годишње.

Посебним законом предвиђен је посебан режим извршења казне затвора, а третмански рад, спровођење програма поступања и разврставање осуђеног у групе на основу програма поступања није ближе уређено посебним подзаконским актом о третману, док је начин живота и рада осуђених у Посебном одељењу ближе уређен правилником о кућном реду.² Истовремено, на осуђене се у одређеном сегменту примењује Правилник о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица³.

Заштитник грађана је, у обављању послова Националног механизма за превенцију тортуре (НПМ) обавио прву системску посету Посебном одељењу за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала Казнено-поправног завода у Пожаревцу – Забели (Посебно одељење) 24. марта 2022. године. У односу на налазе из Извештаја Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ) о посети Републици Србији 2011. године⁴ и налазе из Извештаја НПМ из 2015. године о праћењу спровођења препорука ЦПТ,⁵ приликом ове посете НПМ, уочена је знатна промена режима који се примењује према осуђенима смештеним у Посебно одељење и побољшање третманског рада. Утисак НПМ је да се према осуђеним лицима у овом одељењу поступа веома професионално, уз поштовање људског достојанства, у дневном режиму који обухвата ванћелијске и сврсисходне активности и уз остваривање права предвиђених важећим прописима.⁶

Међутим, утврђени су и недостаци у реализацији третманског рада који произлазе из неколико чињеница: третмански рад за осуђене у Посебном одељењу није ближе уређен посебним подзаконским актом о третману, нити другим важећим актом; запослени на пословима третмана пре упућивања на рад у Посебно одељење не похађају додатну обуку нити су укључени у посебне облике континуираног образовања и професионалног усавршавања током рада, у вези са посебним аспектима послова које обављају; за осуђене упућене у Посебно одељење, користи се упитник за процену ризика осуђених на казну затвора преко три године, који је саставни део Правилника о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица. Упитник није посебно намењен за осуђене за дела организованог криминала, те код појединих осуђених који казну затвора

² Правилник о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала ("Сл. гласник РС", бр. 18/10, 43/13, 76/17 и 8/20).

³ „Службени гласник РС“, број 66/2015.

⁴ Србија: Посета 2011, ЦПТ/Инф (2012) 17.

⁵ Бр. 71-4/15, дел. бр. 13493 од 7. априла 2015. год.

⁶ Извештај о посети, дел. бр. 14859 датум: 9. јун 2022. год.

издржавају у Посебном одељењу долази до изражаја управо та неприлагођеност упитника за процену ризика, јер према параметрима из тог упитника имају средњи степен ризика, а осуђени се не разврставају у различите третманске групе у оквиру Посебног одељења.

Сви осуђени разврставају се у В2 третманску групу и у њој остају док год се налазе на издржавању изречене казне у Посебном одељењу. Доноси се програм поступања према свакоме од њих који, према важећем подзаконском акту, садржи процењене капацитете, мотивацију за промену криминалног понашања и квантификовану процену ризика осуђеног, његов смештај у одређену просторију, задатке службених лица у реализацији програма и групу у којој ће осуђени остваривати режим активности, у складу са утврђеним степеном ризика и потребама.

Међутим, према налазима НПМ, програми поступања нису у довољној мери индивидуализовани (понављају се исти циљеви, активности и посебни поступци), односно нису довољно усаглашени са ризицима и потребама сваког конкретног осуђеног. Такође, постављени индивидуални циљеви нису увек у вези са областима функционисања осуђеног које су процењене високим и средњим степеном ризика нити у непосредној вези са отклањањем узрока због којег је осуђени упућен у Посебно одељење. Програми поступања не преиспитују се редовно, односно једном годишње. Напоследку, осуђеним лицима у Посебном одељењу није омогућено напредовање у третману у смислу накнадног разврставања и додељивања и одузимања посебних права.

Уважавајући напоре завода и Управе за извршење кривичних санкција који су од упућивања Извештаја НПМ са препорукама предузети у циљу унапређења поступања у овом делу, Заштитник грађана је мишљења да наведено за последицу није имало суштинско унапређење, будући да се осуђенима програм поступања не мења накнадним разврставањем у одговарајућу групу, а у зависности од владања и залагања у остваривању програма поступања и степена његовог остваривања.

На наведено указују и притужбе које су Заштитнику грађана упућивала осуђена лица. Поступајући по наведеним притужбама, представници Заштитника грађана су утврдили да се у том погледу не поступа у складу са упућеном препоруком и да су осуђени док год су у Посебном одељењу у истој третманској групи, независно од свог понашања и независно од тога да ли учествују и залажу се у остваривању програма поступања или не.

Заштитник грађана поново указује да је важећим прописима предвиђено да се на основу програма поступања осуђени смешта у *групе* у оквиру Посебног одељења. У смислу важећих стандарда, индивидуални планови – програми поступања за осуђене би требало да имају за циљ да обезбеде постепено напредовање у оквиру затворског система (начело напредовања). Истовремено, додељивање посебних права би требало да подстакне добро владање, развије смисао за одговорност и обезбеди интерес и сарадњу осуђених у поступању са њима.

Уједно, требало би имати у виду да су институти упућивања на издржавање казне у Посебно одељење и преиспитивања разлога за даље извршење у том одељењу, као и накнадно распоређивање, који су у надлежности председника Вишег суда, различити од института разврставања и накнадног разврставања као облика класификације осуђеника у оквиру њиховог третмана, а што је несумњиво у надлежности Управе за извршење кривичних санкција, односно Посебног одељења.

Имајући у виду изнето, НПМ је у Извештају о посети изнео став да без обзира што одлука о смештању осуђених у Посебно одељење није у надлежности Завода и што се иста не заснива преваасходно на понашању осуђеног, већ на извршеном делу и опасности да настави са вршењем истих, осуђени би требало да током издржавања казне, у зависности од владања и степена остваривања програма поступања, имају могућност напредовања у третману у оквиру

Посебног одељења (у В1 третманску групу) и да им се у складу са тим, додељују и одузимају посебна права.

Заштитник грађана указује да третмански рад представља обавезу државе и да исти мора бити омогућен и за осуђене који казну издржавају у Посебном одељењу за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала, с обзиром на то да се једино на тај начин, кроз спровођење програма поступања, може остварити сврха извршења казне затвора, прописана Законом о извршењу кривичних санкција⁷.

На описани начин би се остварили и циљеви специјалне превенције, с обзиром на то да ако осуђени не верује да постоји нада да ће моћи да напредује у третману и оствари посебна права с тим у вези, не може се очекивати ни поправљање и преваспитање, нити било какав други активан однос према третману који се спроводи према њему.

На наведено указују и важећи међународни стандарди:

- *Манделина правила*,⁸ *Правило 95*:

"У сваком заводу успоставља се систем повластица прилагођен различитим категоријама затвореника и различитим методама поступања, како би се подстакло добро владање, развио смисао за одговорност и обезбедили интерес и сарадња затвореника у поступању са њима."

- *Препорука Комитета министара државама чланицама Савета Европе о третману затвореника који издржавају доживотне и друге дугогодишње казне од стране затворских управа*,⁹ *пар. 8. и 10*:

„Потребно је да појединачни планови за управљање затвореницима са доживотним и дуготрајним казнама имају за циљ да обезбеде постепено напредовање у оквиру затворског система (начело напредовања).

Планирање казне треба да обухвата процену ризика и потреба сваког затвореника, и потребно је да се ти планови користе како би се обезбедио систематичан приступ почетном распоређивању затвореника; напредовању кроз затворски систем од више ка мање ограничавајућим условима боравка у затвору, при чему би у идеалном случају у коначној фази затвореник боравио у отвореним условима, по могућству у друштвеној заједници;...

Планирање казне треба почети што је раније могуће по пријему у затвор, а планове треба ревидирати у редовним интервалима и по потреби модификовати."

Из изнетих разлога, Заштитник грађана је става да би постојећи правни оквир требало унапредити и допунити како би се омогућило стварање суштински делотворне праксе у поступању према осуђенима који казну затвора издржавају у Посебном одељењу.

Осуђеном који показује добро владање, залагање и резултате у остваривању програма поступања не би требало ускратити могућност напредовања у третману у оквиру Посебног одељења, током издржавања казне затвора у том одељењу.

Имајући у виду наведено, Заштитник грађана упућује ово мишљење Министарству правде са циљем да нагласи неопходност систематске анализе, евалуације досадашњег поступања и предузимања мера ради стварања услова за поступање у потпуности у складу са важећим стандардима.

⁷ „Службени гласник РС“, број 55/2014 и 35/2019; члан 43: Сврха извршења казне затвора је да осуђени током извршења казне, применом одговарајућих програма поступања, усвоји друштвено прихватљиве вредности у циљу лакшег укључивања у услове живота после извршења казне како убудуће не би чинио кривична дела.

⁸ Стандардна минимална правила Уједињених нација за поступање према затвореницима, Анекс уз Резолуцију 70/175 Генералне скупштине УН, усвојену 17. децембра 2015. године, А/RES/70/175.

⁹ Рец (2003) 23.

У том смислу, Заштитник грађана сматра да је неопходно да Министарство правде свеобухватно размотри положај осуђених у Посебном одељењу у овом делу и изнађе могућности да се на најадекватнији начин унапреди поступање према њима укључујући и предузимање мера које се односе на предлагање измена и допуна важећих аката или пак израду нових, како би се ближе уредио третман, спровођење програма поступања и разврставање осуђених у третманске групе, имајући у виду степен остваривања програма поступања.

ЗАМЕНИЦА ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА

